

7è SIMPOSI SOBRE LA DESCOBERTA CATALANA D'AMÈRICA
Arenys de Munt, 17 de novembre de 2007
Sala Municipal

L'indi Baruta i els Baruta de Molins de Rei

1.- El sucre de l'indi Baruta

Segons la història del Gobierno Bolivariano de Venezuela: *“En el tercer viaje, en agosto de 1498, Colón llega a las costas del Golfo de Paria, desembarcando en “Macuro”, actual Estado Sucre.”* L'Estat de Sucre té 15 municipis, un dels quals és el municipi de Sucre, amb capital a Cumanà. L'Estat de Sucre es constituí al separar-se Cumanà de Barcelona.

La ruta de la canya de sucre ha anat d'Orient a Occident. Carles Camp ha demostrat que l'origen de la indústria sucrera d'Amèrica es troba a la Corona d'Aragó. El sucre viatja en mans dels conqueridors catalans a la República Dominicana, on es conrea per primera vegada a gran escala. Ho testimonia una inscripció del 1505, en el museu de Las Casas Reales de Santo Domingo: *“Se producen azúcares en La Vega por los vecinos Ballester y Aguillón o Aguiló”,* i en el gran monument de Santo Domingo a la canya de sucre es pot llegir: *“Miguel Ballester, el primero en extraer su jugo”.* Miquel Ballester construï el primer molí espremedor de sucre o *trapiche*, i a final del 1510 ja hi havia a l'illa uns vint molins.

Amb el sucre també es cultivaven a gran escala el cafè i el cacau. La tradicional marca de xocolata Amatller es va comercialitzar fins fa pocs anys. L'obra modernista de la Casa Amatller, al passeig de Gràcia, i Ca n'Amatller, a Molins de Rei, són testimonis de la poderosa nissaga. El 1334, a Molins de Rei trobem un cap de casa de nom Antic sa Ametlla i el cens de l'any 1553 revela la presència de la família Amatller a Molins de Rei.

Pedro Fajardo, marquès de los Vélez a Múrcia, estava casat amb Mència de Requesens i era el senyor de la Baronia de Molins de Rei i Martorell. Mència era l'única descendent successora de Lluís de Requesens i Zúñiga, l'heroi de la Batalla de Lepant. Francisco Fajardo, germà de Pedro Fajardo, va ser Conquistador de Veneçuela i un interessat investigador: *“Dándose cuenta Fajardo de que los indios lucían pepitas de oro averiguó que ese oro era de las minas de Baruta”.*

L'autopista Francisco Fajardo passa pel nord del municipi Baruta. Baruta és un Districte Metropolità de Caracas, capital de Veneçuela. El municipi de Baruta té una població de 317.000 habitants i havia format part del municipi de Sucre. Baruta limita al nord amb els municipis de Chacao i Sucre, i al sud amb el municipi de Guaicaipuro.

El pare de l'indi Baruta, el gran cacic indígena Guaicaipuro, convocà l'aixecament contra l'opressió i es va constituir en la figura central de totes les tribus i dels caps indígenes com Naiguatá, Guaicamacuto, Aramaipuro, Chacao, Baruta i Paramaconi, entre d'altres. Per a Reinaldo Bolívar, Guaicaipuro i els seus braus cacics lluitaven: *“para quitarse el yugo europeo. La altivez de los caribes de Guaicaipuró fundó la resistencia indígena en Venezuela que hoy conmemoramos cada 12 de octubre”*.

Des de l'any 2001, en el Panteó Nacional reposen simbòlicament les restes del cacic Guaicaipuró al costat de Simón Bolívar: *“Para que se honre la memoria del indígena y no como antes, la espada de los conquistadores”*. Mentre per a uns Colom és un símbol positiu, per a d'altres representa el genocidi més gran de la història i enderroquen el seu monument. L'actual president de Veneçuela va disposar que la data del 12 d'octubre, *Dia de la Raza*, fos rebatejada com el *Dia de la Resistència Indígena*. En el programa Aló Presidente, Hugo Chávez invoca la història de Guaicaipuró i la del seu fill gran, l'indi Baruta: *“Nuestros niños y jóvenes deben aprender quién fue Guaicaipuró y tenemos que admirar a Guaicaipuró y saber de dónde viene el nombre de Chacao, el indígena líder Chacao. Baruta era otro indígena, el líder Baruta, que dieron su sangre por este pueblo”*.

Moltes expedicions van fer escala a La Gomera. La majoria de l'emigració blanca arribada a Veneçuela són canaris, concentrats als voltants de Baruta. L'indi Baruta va ser nomenat “cacic” pels espanyols l'any 1568. Baruta va rebre de mans de la seva mare, l'índia Urquí, el plomall de 4 plomes roges que havia usat el seu pare, mentre li deia: “Siguin aquestes plomes vermelles el símbol de la sang del teu pare i del teu poble, vessades per l'invasor que ve a arrabassar-nos la nostra terra. Defensa-les amb honor”. Existeixen dues versions sobre el final de l'indi Baruta: la primera assenyala que el cacic Baruta i més de dos mil indis de la seva tribu van ser aniquilats després d'una terrible batalla, mentre que en la segona versió, l'indi Baruta pacta la presència dels espanyols, sense presentar resistència.

2.- Els conqueridors del Llobregat

A l'inici de la Marca Hispànica del Llobregat, a la banda segura del riu, hi havia el comte de Barcelona i, a l'altra banda de la frontera fluvial, per garantir el front defensiu, es trobava en posició avançada el baró de Cervelló. Amb la voluntat de portar l'aigua fins a Barcelona, es construï en el segle X, davant la riera de Cervelló, la gran obra pública, en l'edat mitjana, del comte Mir, el rec d'en Mir o Regomir del Llobregat, on es van instal·lar nombrosos molins. El primer rei de la Corona d'Aragó manà construir, en el segle XII, la fàbrica dels molins fariners. La forta competència industrial va enfrontar seriosament els molins de Cervelló amb els molins reials. Els Cervelló, amb les seves diverses ramificacions, podrien ser alemanys, de procedència o de cognom, que agafen el nom del territori que ocupen: així, a Lleida podrien ser els Cervera; a Girona, els

vescomtes de Bas o a Sardenya, els Arborea. Potser els Cervelló representen el poder militar germànic i el suport econòmic dels comtes-reis de Barcelona.

Presentes des de l'inici de la Reconquesta, s'establiren en el castell que portava el nom de la muntanya de Cervelló. Els Cervelló construïren el monestir de Santes Creus, on hi ha les sepultures de la família i els sepulcres dels reis catalans que van conquerir Sicília i Sardenya. Guillem III de Cervelló trobà la mort en la conquesta de Sardenya. El seu fill, Guillem IV, morí amb els dos fills grans mentre era governador de Sardenya. El nou governador seria Riambau de Corbera, i el succeïrien el senyor de Torrelles, el de Santcliment i el de Santacoloma. L'antiga Baronia de Cervelló, que anava des del riu Llobregat fins a l'Hospital que els Cervelló construïren a Olesa de Bonesvalls.

Els conqueridors del Llobregat financen les conquestes i hi participen, i, de cop i volta, desapareixen en la conquesta dels tresors d'Amèrica. La gent procedent de Santa Coloma deriva a cognomenar-se Santacoloma (tot junt); més tard, Coloma tot sol i, finalment, Colom. El riu Llobregat té els seus orígens en el llatí Rubricatus i es coneix que Colom procedia de la Terra Rubra. La gent de Santa Coloma de Cervelló viu a tocar del riu Llobregat i, per tant, com totes les altres poblacions del Llobregat, poden ser considerades persones originàries de la Terra Rubra. En el naixement de Santa Coloma de Cervelló es va construir l'església de Santa Coloma i unes poques cases. La parròquia pertanyia al castell de Cervelló i va agafar el nom de Santa Coloma de Cervelló. Es conserven desenes de documents i pergamins manuscrits des de l'any 1213 que no han estat traduïts.

El Llobregat ha estat terra de grans mariners. María de Cervelló, fundadora del primer convent de les mercedàries, va destacar en l'ajuda als mariners. El seu cos es venera a l'església de la Mercè de Barcelona i a l'església romànica de Santa Maria de Cervelló, també coneguda com Verge dels Socors, i hi ha una escultura on sosté un gran vaixell sobre la mà. Els Cervelló comandaven les expedicions marítimes en la conquesta de Mallorca i de Sardenya, i els Requesens de Molins de Rei encapçalaven les naus en les conquestes dels regnes de Granada i de Nàpols. On són els mariners i conqueridors del Llobregat en la conquesta d'Amèrica? Podrien ser els Colom, els representants de l'antiga Baronia de Cervelló en el Nou Món? Seguint el rastre dels Baruta per les Amèriques, trobem aquest escrit: "Luis de Santángel, el famoso escribano de ración de Fernando el Católico, casó con Juana de Taranau, hija de Jaime Taranau, jurista avecindado en Barcelona. Juana tenía un tío materno llamado Berenguer Cervelló". Potser cercant l'or de les mines de l'indi Baruta, acabarem trobant part de les joies i diners que finançaren la descoberta.

En la publicació del relat del primer viatge de Colom, l'epigrama de la narració és d'un Corbera, "R. L. de Corbaria", bisbe de "Môtis-Palusii". Segons *El Costumari Català* de Joan Amades, Maria Magdalena féu la penitència a les muntanyes de Corbera del Baix Llobregat, en un paratge conegut per Santa Magdalena, vora l'ermita de Sant Ponç, raó per la qual "la gran santa penitent va

passar a Catalunya els darrers catorze anys de la seva vida, i va morir-hi". És possible que els Corbera bategessin amb el nom de Magdalena molts indrets.

En el Baix Llobregat trobem el casament, l'any 1506, d'en Salvador Colom, nascut a Sant Boi de Llobregat, localitat veïna a Santa Coloma de Cervelló, fill de Bernat Colom. Miquel Ballester, Antoni Alemany i Pere Requesens surten amb Colom en el segon viatge a Amèrica, organitzat des de Barcelona. Anaven acompanyats de molts altres catalans, entre ells el pare Bartomeu Casaus, que l'any 1519, a Molins de Rei, davant l'emperador Carles I denunciava els maltractaments que patien els indígenes i pronuncià el famós discurs universal precursor dels drets humans.

Segons Jordi Bilbeny, un dels mariners que navegaven per les Antilles el 1497 es cognomena Baruta i en el Fogatge de 1497, un Bartomeu Baruta consta com a cap de casa a la vila de Molins de Rei.

3.- Els Baruta de Molins de Rei

El pont de Can Bruta originari, que correctament hauríem d'anomenar Can Baruta, tenia tres arcs i rebia el nom de l'hostal situat al costat. En la coneguda Batalla de Molins de Rei, durant la Guerra del Francès, diuen que la mestressa de Can Baruta era una dona molt valenta que afalagava els incauts soldats francesos amb menjar i bon beure fins que perdien el coneixement. Un cop morts, els llençava al pou que donava al rec. Francesc Rodón, en el llibre *Palau i Vila de Molins de Rei*, de l'any 1907, assegura que: "arribà a embossar el rec de cadàvers imperials".

Antoni Baruta figura, en la dècada del 1460, entre els experts que van consultar els consellers de Barcelona, alarmats perquè el riu Llobregat havia fet un bruscat moviment i es desplaçà a l'esquerra, i no podien encaixar les aigües sota les arcades del pont de Sant Boi. En el cens de Barcelona de l'any 1497, existeixen tres caps de família amb el cognom Baruta: un a Barcelona, un altre a Sant Vicenç dels Horts i Bartomeu Baruta de Molins de Rei. També trobem tres caps de família amb el cognom Colom: dos de Barcelona i un a Sant Boi o el Prat de Llobregat.

Josep Buscall Roca assegura que Colom residia durant dies a Molins de Rei. "Los Reyes Católicos, Fernando e Isabel, pasaron varias temporadas en el Palacio, encontrándose precisamente en él, en el año 1498, fecha en la cual llegó Colón y pasó algunos días con los Reyes en dicho Palacio."

Nascut a Sant Boi de Llobregat, Pere Bosch es va casar el 1499 amb Isabel Baruta. Segons la fitxa, Isabel Baruta va néixer a Santa Creu d'Olorda (Barcelonès) al voltant de l'any 1484. Si el castell i la parròquia de Santa Creu d'Olorda l'han situat a Barcelona, caldria afegir que Santa Creu d'Olorda és el nucli originari de Molins de Rei.

L'any 1515, també trobem un Baruta en el redactat del *Cabreo de la señora doña Hipòlita de Requesens i de Liori, condesa de Palamós, viuda del senyor Luis de Requesens de Soler*. El propietari d'una casa amb rerecorral en el carrer del Mig és en Bartomeu Baruta, que, a més, és el batlle de Molins de Rei. Al fogatge de Barcelona de l'any 1553 detectem que el cognom Baruta només es troba a Molins de Rei. Tampoc hi ha cap Colom a Barcelona, els dos són del Baix Llobregat: a Sant Boi i l'Hospitalet de Llobregat. També és significatiu que Baruta sigui el cognom més nombrós entre els habitants de Molins de Rei, on trobem com a caps de casa a Lluís Baruta, Antoni Baruta i en Bartomeu Baruta. El fet que Antoni Baruta sigui el jurat encarregat de fer el fogatjament, remarca la importància del llinatge.

Troblem una altra masia de can Baruta en el centre històric de Santa Coloma de Cervelló, enganxada a la rectoria, davant de l'església de Santa Coloma. Des de l'any 1593 fins al 1647, el seu rector va ser Miquel Baruta i en el 1662 consta la mort de Francesc Baruta. Molt abans de la descoberta, l'any 1411, la Baronia de Cervelló fou adquirida pels Ballester de la Baronia de Bellera. Potser els Ballester, barons de Cervelló, tenen correlació amb: "*El alcalde de La Vega, Miguel Ballester, natural de Cataluña, que fue el primero que hizo azúcar*", tal com comentava Gonzalo Fernández de Oviedo.

4.- L'origen de Baruta

Segons els historiadors veneçolans, Baruta deu el seu nom a una: "*voz de origen cumanagoto (caribe) con la que se denominaba al árbol que hoy conocemos como Jabillo y cuyo nombre científico es Hurea Crepitans. De esa voz se derivó el nombre del cacique principal o cacique de nuestra Baruta*". El jabillo és un arbre de 8 metres d'alçada i amb una escorça gruixuda que conté un làtex molt irritant, utilitzat per atordir els peixos en la pesca. Amb els troncs buidats es fabricaven canoes.

Després de sentir els noms dels indis Naiguatá, Guaicamacuto, Aramaipuro, Paramaconi o Guaicaipuro, el nom de Baruta no sona gaire indígena. La recerca dels orígens comporta la seva dificultat. Altres teories asseguren que l'origen etimològic de Veneçuela prové de la ciutat de Venècia quan Veneçuela es deia, en un origen, Valençuela, tal com exposa el cronista Jeroni Benzó i es troba escrit en un mapa del segle XVI. Valençola ve a significar la petita València. Tenim amb Veneçuela un nom de país català, que entre les ciutats de Barcelona i València, en el mig trobem les mines d'or i el municipi de Baruta, documentat a Catalunya com a cognom, al costat de l'Estat de Sucre, on Colom desembarcà per primera vegada amb la canya de sucre.

Baruta, en el *Diccionari Provençal-Francès* o de la llengua d'oc, és un *barutelière*; en català, un tamisador. El barutell és el sedàs de passar farina. En els molins fariners, una vegada mòlt el blat calia "barutellar" la farina, separant les brosses de la pols de farina, passant-la per un barutell. Aquest era l'ofici de baruta, un treball específic dintre d'un procés d'organització industrial, només

existent i necessari en un complex de molins important com la fàbrica dels molins reials.

L'existència del topònim Baruta a Amèrica només es pot explicar per un emigrat català del llinatge Baruta. A Veneçuela hi ha molts altres noms que recorden que la colonització va ser duta a terme per individus catalans. Joan Castellar-Gassol, en el seu informe sobre l'origen etimològic del cognom Baruta, conclou que: "L'escassetat de persones que es cognomenen Baruta ens obliga a pensar que totes vénen d'un tronc comú i que, per tant, els Baruta de Barcelona i Molins de Rei pertanyen al mateix llinatge". Actualment, a Molins de Rei hi ha 16 persones empadronades amb el cognom Baruta: 10 el porten de primer cognom i 6 de segon.

L'indi Baruta no és l'únic cacic d'origen català, ja que Miquel Ballester ja consta com a cacic. La possibilitat que Baruta emparentés amb la noblesa local no es pot desestimar, segons l'historiador veneçolà Orlando Marín, la mare del Conqueridor de Veneçuela, Francisco Fajardo Fernández de Còrdova, era filla del cacic Naiguatá. El director de l'Arxiu Nacional de la República Dominicana, el Dr. Ramón Font, afirma que era costum entre els conqueridors casar-se amb la muller d'un cacic mort, perquè així s'obtenia l'autoritat sobre els indígenes i el territori de la comanda.

Sembla capital que el batlle de Molins de Rei, l'any 1512, sigui precisament un Baruta. Pocs anys després, Molins de Rei i Catalunya són el centre de l'Imperi més gran conegut mai al món. Carles, el primer rei de les Espanyes, és elegit Emperador del Sacre Imperi Romanogermànic durant la seva tercera estada en el Palau, tal com testimonia el secretari personal del monarca Maximilià de Transilvània, autor del primer llibre sobre la volta al món, *De Moluccis Insulis*.

L'emperador Carles I manà que li portessin a Molins de Rei els tresors enviats per Ferran Cortés, quan exclamava: "N'he folgat molt i donc gràcies a Nostre Senyor per haver-se trobat, en el meu temps, terra tan rica". No pot sorprendre el fet que l'alcalde de la vila sigui un personatge important i influent, quan Estefania de Requesens era la Senyora de Molins de Rei. En una de les seves cèlebres cartes, Estefania va escriure enyorada des de Monsó: "No tinc ninguna gana d'anar a Barcelona sinó de poder estar a Molín de Rey".

Baruta assimilà la cultura dels indígenes: "*Baruta con frecuencia establecía pactos y alianzas y obtenía grandes victorias*". Sembla que en Baruta creia en l'intercanvi i en la força de la paraula. Segons a mateixa font de la Biblioteca Nacional de Venezuela: "*Baruta fue un gran jefe en la paz y gozó de la máxima consideración de los españoles que respetaron su autoridad*".

Probablement, l'indi Baruta era originari de la vila dels molins reials, centre de l'alta tecnologia medieval, origen de l'actual cinturó industrial del Baix Llobregat. Amb la indústria, van sorgir els artesans i el comerç. Segurament, els Baruta eren

uns bons comerciants formats a Molins de Rei, on van començar *barutellant* la farina, i van acabar sent-ne els alcaldes.

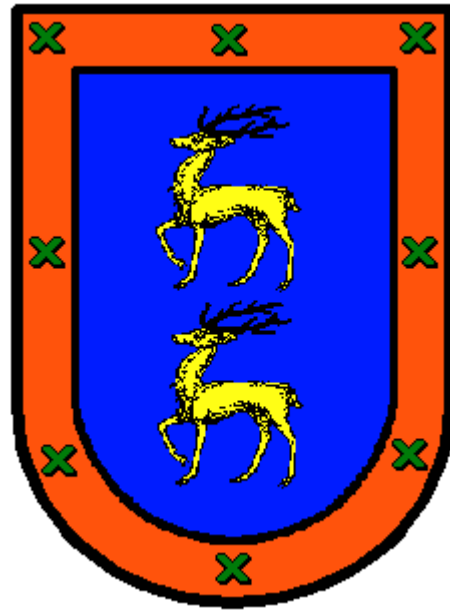
Arribats a Veneçuela, acompanyant Colom, els Baruta foren els cacics de la seva ciutat, amb el suport dels indígenes veneçolans, i propietaris de les mines d'or, que batejaren amb el seu propi nom. En el seu honor l'any 1620, en el lloc on va viure el cacic, es va constituir una parròquia amb el nom de San Francesc de Paula de Baruta. Potser pensaven que així mai els oblidaríem.

Josep Barba Raventós
Recerca de moliners.com

Bust de l'indi Baruta en el municipi de Baruta, Veneçuela.

En el terme municipal de Santa Coloma de Cervelló es troba la Torre Salbana, d'Alexandre Alentorn, nyerro i amic del bandoler Perot Rocaguinarda, el mateix famós bandoler amb qui xerra en Quixot, abans d'entrar a la ciutat a Barcelona, quan s'atura prop d'una forca, que podria ser la que hi havia entre Molins de Rei i Sant Feliu de Llobregat. El Quixot també es troba amb el Senyor de Torrelles de Llobregat, territori de l'antiga Baronia de Cervelló, i en l'escut del llinatge dels Cervantes hi ha els cérvols dels Cervelló.

Escut dels Cervantes